

MI A TUDOMÁNY? ÉS MI NEM AZ?

Kampis György

a tudományok doktora, egyetemi tanár,
ELTE Tudományfilozófia Tanszék
gk@hps.elte.hu

Elborzadtam a vita anyagának nagyobb részét olvasva, és felütésként az összegzést előre kimondva, nekem úgy fest, hogy Brendel Mátyás és Szentpétery Péter a lényegét nem értik a tudománnyal kapcsolatban, és veszélyesen játszanak a szavakkal.

Ha a tudománynak van illetékességi köre, akkor bizony azon belül is kell maradnia. Egyéni véleményünk persze lehet minden egyébrel kapcsolatban is, sőt van, akárcsak a futball vagy az építészet esetén, de az nem publikációképes, és még kevésbé lehet „a” tudomány véleménye. Hogyan kerültünk egyáltalán oda, hogy a tudomány alapján a vallást gyalázzuk, mint Brendel teszi, vagy a vallás alapján a tudományt hibáztatjuk, ahogy Szentpétery (szó szerint persze: az ateizmust, de kiderül, hogy ez a tudománynak szól)?

Ha már a szavaknál tartunk, számomra egyébként nagyon is elfogadható, hogy a teológia valamiféle tudomány (*Wissenschaft*), de nem azért, mert olyan volna, mint a természettudomány (*science*). Ha (mint én is gondolom) a teológia tudomány, akkor azért az, mert módszeres, kritikus, igényes – de olyan tudomány, amelynek a módszerei, céljai, eszközei alapvetően és lényegüket tekintve különböznek a *science*-étől – azaz attól, amit pongyolán és sommásan gyakran *tudományként* szoktunk emlegetni.

A tudomány (mármint a *science*) vállaltan korlátozott. A tudomány korlátai – véleményem szerint – magának az emberi létnek a korlátai, annak a határait jelölik ki, hogy mit (hogyan) tudhatunk, meddig ér a tapasztalat világának bizonyossága, mire következtethetünk. Ezeken túl is sok minden létezik azonban. Az már, ha úgy tetszik, nézőpont kérdés, hogy a tudomány által meg nem válaszolt kérdéseken akkor szomorkodjunk-e vagy sem, és egyáltalán, hogy mit kezdünk velük. Mi végre vagyunk itt, honnan származik a világ, létezik-e szerelem első látásra – vég nélküliek ezek a kérdések. Szándékosan tettem közéjük egy profánt. Mert amiről a tudomány nem beszél, arról nem beszél, és ez „csak ennyit jelent” (ahogy Richard P. Feynmann is mondta). A tudomány azt sugallja – de nem követeli – hogy az előbbieket ne is tekintsük valódi kérdéseknek. Ludwig Wittgenstein ismert álláspontja szerint, az ilyen kérdések – a metafizikai kérdések és az egyebek, de nem állítom, hogy mindezek egyenrangúak volnának – pusztán a nyelv csábítása által létrehozott látszatkérdések. Úgy gondolom, a tudományos szemlélet ugyanezt nyelvfilozófiai kitérő nélkül magától is ajánlja. Nem tekinti (a tudomány számára legalábbis) valószínűsnek azokat a kérdéseket, amelyeket nem tud bevonni az „igaz vagy hamis” állítá-

sok körébe, vagyis amelyeket ennél fogva nem tudhat eldönteni sem, mert nem gyűrhet saját módszere alá.

Ugyanakkor nyilván nem vitatható el senkitől, hogy az emberi megismerés – a tudomány – által nyitva hagyott kérdéseket privát módon önmagának mégis valóságnak gondolja, sőt a maga számára meg is válaszolja őket, a szorító belső kényszereknek engedve. Életünk fontos, és az életünk nem (csupa) tudomány. Aki ennek ez egésznek, a teljességnek a birtokbavételére vállalkozik, annak tudnia kell azonban, hogy ezzel elhagyja a bizonyosságoknak (és bizonytalanságoknak) azt a körét, amely a jelenségek világának, vagyis a tudomány tárgyának megismeréséből fakadó vitát lehetővé teszi. Természetesen itt nagy különbség keletkezik azon kérdések között – és ilyenek a metafizikai és teológiai kérdések – amelyek színvonalas, fontos, izgalmas hagyományokhoz köthetők, és ezért szellemi értelemben fontosak, érdekesek, és a többiek között, amelyek nem.

Azt nem gondolom azonban, hogy ennek alapján, mármint abból kiindulva, hogy „több is van ott”, vagyis, visszafelé érvelve, a tudományt és a tudósokat bírálni lehetne. Az a vád például, hogy „az ateisták” (ahogy említettem, nekem úgy tűnt, a kört itt a tudósokig tágítja a fogalmazás) egy „nemlétező Istenben” hisznek, megítélesem szerint egy ilyen téves számonkérés része. Az ateisták mint emberek természetesen lehetnek titokban vallásosak vagy nem – ennek részeként pedig lehet valamilyen viszonyuk a metafizikai kérdésekhez, hihetnek például az univerzumban vagy más „személytelen istenekben”, vagy valóban tagadhatják Isten (vagy az istenek)

létét egy róluk alkotott előzetes kép alapján. Bármilyen lehet. De éppen erről van szó – hogy a tudomány és szemlélete, a naturalizmus nem követel semmi ilyesmit, ezek egyikét sem, se semmi hasonlót. A naturalizmus nem metafizikai jellegű a szónak ebben az értelmében, ahogy a végső vagy transzszendens entitásokba vetett (vagy elvetett) hit az. A naturalizmus gyakorlati szemlélet a tudomány számára, ennél nem több és nem kevesebb. Nem felel meg azoknak a céloknak, amelyeket nem tűz maga elé.

Végül a szerénységről. Mennyire hitelesek e vita résztvevői, mennyire vagyunk mi magunk egyáltalán hitelesek? Ki szólhat meg egy terület nevében? Ezt megítélni nem tudom. Abban biztos vagyok azonban, hogy Gánóczy Sándor írását nagy élvezettel olvastam, a másik kettőt pedig nem. (Holott az egyiknek bizonyos távolságból nézve, elvileg örülnöm kellett volna – de sajnos nagyon nem örültem.) Miért van ez? Nos, ha nem is lettem Gánóczy írásától vallásosabb, de meggyőződtem arról, amit persze korábban is gondoltam, hogy a párbeszéd értelmes. Nem arról szól a párbeszéd, hogy „ki téved” vagy annak ismételtetéséről, hogy „DE igen”, és „DE nem”. A párbeszéd a tudásról szól, a tudásvágyról, és a tudás mindig változik, növekszik, eleven. Pozitív példát említve, tanúja voltam, amikor (ráadásul kényes témát érintve) a Pax Romana rendezvényén Szathmáry Eörs tartott előadást a biológiai evolúcióról, amit érdekes, toleráns és konstruktív hangulatú beszélgetés követett, mindenféle erőszakos szellemi kényszerítés nélkül, ugyanakkor fontos információkat cserélve. Azóta is úgy gondolom, van tanulnivalónk egymástól.